

Naisten edustaminen ja esittäminen suomalaisessa politiikassa

Jaana Kuusipalo

Vain neljännes Suomen valtaeliitin jäsenistä on naisia. Vähiten naisia on elinkeinoelämän eliitissä (6 %) ja eniten poliittisessa eliitissä (43 %). (Ruotsaari 2014, 94–95.) Jälkimmäinen on suurimmaksi osaksi naisten itsensä ansiota. Naisia äänestävät enimmäkseen naiset, ja naisten osuuden lisääminen politiikassa on pitkään ollut naisjärjestöjen yhteinen tavoite. Naisten tilaa politiikassa rajasi ainakin 1990-luvulle saakka äitikansalaisuus (Kuusipalo 2011). Tämän jälkeen naiseudesta on tullut liikkuvampi määre, joka voi politiikassa olla myös eduksi, etenkin jos se yhdistyy nuoruuteen.

Naisten osuutta politiikan eliitissä on lisännyt nuorten naisten noste, joka on työntänyt naisia myös suurten puolueiden johtajiksi ja pääministeriksi (Niemi 2014). Se ei näytä kuitenkaan riittäneen naisjohtajuuden vakiinnuttamiseen. Näin eduskuntavaalien alla onkin hyvä palauttaa mieleen, millaisia ongelmia naiset ovat politiikassa kohdanneet ja kohtaavat edelleen. Aineksia tähän tarkasteluun poimin kahdesta aihetta koskevasta julkaisusta. Taina Huttusen (2012) väitöskirjassa *Pitkä tie Pohjois-Karjalasta Arkadianmäelle. Naisten edustajaehdokkuudet ja naiskansanedustajien koulutushistoria 1907–1999* tutkitaan naisten poliittisen edustuksen historiaa Pohjois-Karjalassa. Eveliina Talvitien (2013) haastattelukirja *Keitäs tytöt kahvia. Naisia politiikan portailla* on lähihistoriaan keskittyvä kuvaus suomalaisten naispolitiikkojen urasta ja julkisuuskuvasta.

NAISJÄRJESTÖT JA -ÄÄNESTÄJÄT NAISEDUSTUKSEN TAKAAJINA

Taina Huttusen (2012) väitöskirjassa selvitetään, miten naiset pääsivät eri puolueiden ehdokaslistoille Pohjois-Karjalan vaalipiirissä ja miten naisille kävi tutkimusajanjakson (1907–1999) aikana pidetyissä vaaleissa. Monet tutkimuksessa esitetyistä Pohjois-Karjalaa koskevista johtopäätöksistä ovat tuttuja aikaisemmista, koko maata koskevista tutkimuksista. Näitä naisten poliittisen edustuksen historian perustaktoja ovat poliittisten naisjärjestöjen keskeinen rooli naisehdokkaiden rekrytoinnissa ja naisten vaalikampanjoissa (Kuusipalo 1999; 2011; Lähtenmäki 2006; Skard & Haavio-Mannila 1983, 94), naisten äänien ratkaiseva merkitys naisten vaalimenestykselle (Haavio-Mannila 1979; Holli & Wass 2009, 131) sekä ehdokasasettelussa esiintynyt sukupuolisyryntä (Lähtenmäki 1990, 89–90).

Huttusen mukaan naisten nousu eduskuntaan oli Pohjois-Karjalassa lähes täysin naisten omalla vastuulla: puolueiden naisjärjestöt värväsivät naisia ehdokkaiksi ja huolehtivat naisehdokkaiden vaalityöstä. Naisjärjestöjen vaalitaktiikkaa ohjasi mukautuminen puolueen vaalistrategioihin ja reagointi sukupuolisyryntään, jota esiintyi ehdokasasettelussa ja vaalikampanjoissa koko tutkimusajanjakson ajan. (Huttunen 2012, 43–44, 96, 136, 217.) 1900-luvun alkupuolella puolueet pyrkivät asettamaan vähintään yhden naisen kaikkien vaalipiirien listoille (mt., 42, 95, 117). Tämä yhden tai kahden naisen ”kiintiö” muodostui käytännöksi, jota naisjärjestöt perustelivat vaalitaktiikalla: keskittämällä naisten äänet ha-

luttiin varmistaa ainakin yhden naisehdokkaan läpimeno vaaleissa (mt., 98–99).

Myös valtakunnallisesti naisten eduskuntavaaliehdokkuus oli pääosin puolueiden naisjärjestöjen vastuulla. Naisjärjestöjen vaalitaktiikka saattoi siten myös jarruttaa naisedustuksen kasvua koko maassa pitämällä naisehdokkaiden määrän pienenä (ks. Kuusipalo 1999, 58–59). Naisten osuus Suomen eduskunnassa nousi hitaasti: 20 prosenttia ylittyi 1970-luvulla, 30 prosenttia 1980-luvulla ja 40 prosenttia vuonna 2007. Samaan aikaan puolueiden naisjärjestöjen rooli naisehdokkaiden rekrytoinnissa alkoi menettää merkitystään. Suurimmalla osalla (71 %) vuosien 1945–1965 aikana valituista naiskansanedustajista oli naisjärjestötausta, mutta vuosina 1987–2003 naisjärjestötausta oli vain 13 prosentilla naisedustajista (Lähteenmäki 2006, 204–205).

Naisedustuksen kasvuun vaikuttivat myös naisten äänestysvilkkkaus ja -käyttäytyminen. Vuodesta 1987 lähtien naiset ovat äänestäneet miehiä aktiivisemmin (Borg & Paloheimo 2009, 18). Naisehdokkaiden läpimenomahdollisuudet kasvoivat. Esimerkiksi vuoden 1991 vaaleissa, joissa naisia nousi eduskuntaan ennätysellinen määrä (38,5 %), 58 prosenttia naisista äänesti naisehdokasta. Miehistä naisia äänesti vain joka neljäs. (Pesonen ym. 1993, 74.) Naisehdokkaita äänestävien sukupuolijakauma tasoittui hieman vuoden 2007 vaaleissa, joissa naisista 53 prosenttia ja miehistä 28 prosenttia äänesti naista (Holli & Wass 2009, 131).

Huttusen tutkimus tuo esiin joitakin alueellisia eroja. Pienissä vaalipiireissä naisehdokkaiden on yleensä ollut vaikeampi päästä läpi kuin suurissa vaalipiireissä (Paloheimo 2007, 369). Pohjois-Karjalassa naisten osuus valituista nousi kuitenkin valtakunnalliselle tasolle vuoden 1966 jälkeen. Erityisen hyvin pohjoiskarjalaiset naiset menestyivät edellä mainituissa vuoden 1991 vaaleissa, joissa 71 prosenttia Pohjois-Karjalassa valituista kansanedustajista oli naisia. Tätä seuraavissa vaaleissa naisten osuus ehdokkaista ja valituista väheni sekä Pohjois-Karjalassa että valtakunnallisesti. (Huttunen 2012, 166, 191.) Huttusen (2012, 217) mukaan tämä johtui siitä, että puolueissa miehet puolustivat asemaansa ja asettivat ehdokkaaksi enemmän miehiä. Silti nais-

ten osuus läpimenneistä oli Pohjois-Karjalassa vuosina 1987–1999 yli puolet (55 %). Samalla valituksi tuli nuorempia naisia kuin aikaisemmin, ja he profiloituvat enemmänkin yleisehdokkaina kuin naisjärjestöjen edustajina (mt., 222).

EDUSTUKSELLISEN DEMOKRATIAN HISTORIAA SUKUPUOLINÄKÖKULMASTA

Huttusen tutkimuksen kehyksenä toimii Heikki Paloheimon (2007) edustuksellisen demokratian historiallisia vaihteita kuvaava malli, jonka esikuva on Bernard Maninin (1997) yleisdemokratian teoria (Borg & Paloheimo 2009, 14–15). Se tarjoaa kiinnostavan lähtökohdan myös poliittisen edustuksen sukupuolittumisen historiaan. Paloheimon (2007) mukaan Suomen poliittisesta historiasta voidaan erottaa eliittidemokratian ja puoluevetoisen demokratian kaudet ja nykyinen yleisdemokratia. Eliittidemokratian kaudella kansanedustajien ajateltiin kuuluvan kansakunnan parhaimmistoon. Tämä ajatus tosin sopi paremmin vanhojen porvarillisten puolueiden kuin joukkopuolueiden demokratia-käsitykseen. Sotien jälkeistä aikaa kuvaa puoluevetoinen demokratia. Silloin korostettiin luokkapuolueiden roolia eduskunnan tahdon muodostajina, ja kansanedustajat olivat enemmänkin asia- kuin luottamusmiehiä.

Yleisdemokratian ja siihen liittyvän politiikan medioitumisen ja henkilöitymisen kaudesta voidaan puhua 1980-luvulta lähtien. Yleisdemokratiaa edustajat ja johtajat valitaan imagopohjaisesti, ja ehdokkaan poliittinen uskottavuus rakentuu paljolti poliittisessa julkisuudessa (Borg & Paloheimo 2009, 15). Yleisdemokratialle tyypilliset poliittisen edustamisen kriteerit muistuttavat enemmän eliittidemokratian kuin puoluevetoisen demokratian aikaista edustuskäsitystä. Sekä eliitti- että yleisdemokratiassa kansalaiset äänestävät eduskuntaan (luottamus)henkilöitä eli henkilöitä, joiden äänestäjät arvelevat – nimenomaan ehdokkaan henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella – parhaiten kykenevän tehtävänsä hoitamaan (ks. Paloheimo 2007, 364). Yleisdemokratia on muuttanut käsityksiä siitä, kuka sopii edustajaksi myös sukupuolen ja iän suhteen. Puoluevetoiseen kauteen sosialistuneet kansalaiset äänestävät vanhoja miehiä ja ylei-

södemokratian ilmapiiriin samaistuneet kansalaiset nuoria naisia, kuten Paloheimo (2007, 369) toteaa. Huttusen (2012, 221–222) johtopäätös on, että eliitidemokratia esti naisten etenemistä politiikassa, kun taas yleisödemokratia ja nuorten naisten noster lisäsivät naisten vaalimenestystä myös Pohjois-Karjalassa.

NUORET JA LUPAAVAT – VANHAT JA VAARALLISET?

Yleisödemokratian kauteen sijoittuu myös suurin osa niiden 30 naispoliitikon tarinoista, joita Eve-liina Talvitie (2013) on kirjaansa kerännyt. Yleisödemokratiassa, johon liittyy myös politiikan markinoituminen ja ehdokkaiden tuotteistuminen, poliitikot kohtaavat yleisönsä tiedotusvälineissä. Nuoret naispoliitikot edustavat yleisödemokratian poliittisessa tunneilmastossa tulevaisuuden potentiaalia myös ruumiillisesti mahdollisina äiteinä. Jannina Andersson muistelee Talvitien kirjassa omaa sisääntuloaan valtakunnan politiikkaan vuonna 1995 seuraavasti:

Sain todella paljon huomiota ja olen jälkeensä tajunnut olleeni oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Tuolloin oli vallalla fiilis, että vanhat laitetaan vaihtoon ja nuoret naiset pelastavat maailman. Sukupuolella oli erittäin suuri merkitys. (Talvitie 2013, 254.)

Nuorten naisten noster huipentui suurten puolueiden 2000-luvun puheenjohtajavaaleissa, joissa nuoruus ja naiseus symboloivat muutosta ja uudistumista kannatustaan menettäneille tai muuten kriisissä oleville puolueille (Niemi 2014). Puolueidensa puheenjohtajiksi nousseet Jutta Urpilainen (2008) ja Mari Kiviniemi (2010) ovat hyviä esimerkkejä näistä uusista valintakriteereistä. Ikäkysymys näyttää kuitenkin olevan hankala asia naispoliitikolle, olipa hän (liian) nuori tai (liian) vanha. Henna Virkkunen toteaa lakonisesti: ”Naisethan pudotetaan eduskunnasta sitten, kun he alkavat rupsahtaa. Heihin kyllästyttään.” (Talvitie 2013, 125.) Virkkusen mielestä politiikan pinnallistuminen on johtanut kokeneempien naispoliitikkojen syrjintään:

Ulkonäköasiat ovat korostuneet. Tämä koskee työelämää yleensäkin. Suomalaisessa kulttuurissa kokemusta ja ikää ei arvosteta. Erityisesti naiset kokevat, että heihin kohdistuu ikärasismia. Iäkkäitä naisia ei arvosteta samalla tavalla kuin iäkkäitä miehiä. (Talvitie 2013, 127.)

Myös Anneli Jäätteenmäen mielestä nainen vanhenee politiikassa nopeammin kuin mies: ”Kuusikymppinen miespoliitikko on parhaassa iässä. Samanikäiseltä naiselta kysytään, miksi hän on mukana.” Suomen ensimmäinen naispääministeri jatkaa: ”Kun olin nuori nainen, sain tukea. Kun tulee vanhemmaksi ja oma tahto ja näkemys vahvistuvat sekä kilpailu tärkeimmistä paikoista alkaa, se tuki jotenkin kaikkooa.” (Talvitie 2013, 129–130.) Nuorempi naispoliitikkosukupolvi näyttää ennakoivan, ettei poliittinen ura etene samalla vauhdilla enää vanhemmalla iällä. Moni heistä nimittäin pitää politiikkaa enemmänkin pätkätyönä kuin elämänurana (Hakala 2011, 108). Vai ovatko he vain sisäistäneet osansa ikuisina pätkätyöläisinä?

Talvitien kirjassa nostetaan esiin myös kysymys poliittisen uran ja perheen yhteensovittamisesta. Talvitielelle äitikansalaiset ovat politiikkoäitejä, joiden kohtelun julkisuudessa voi tiivistää lauseeseen ”teet niin tai näin aina väärinpäin”. Jos nainen jatkaa politiikkona, vaikka pikkuiset itkevät kotona, on hän huono äiti. Jos hän taas jättää politiikan samasta syystä, on hän rintamakarkuri. Sukupuolentutkimuksessa äitikansalaisuuden käsite ei kuitenkaan tarkoita vain lihallisia äitejä. Se ei myöskään ole naispoliitikon valitsema identiteetti, vaikka näinkin voi olla. Äitikansalaisuus kuvaa poliittisen yhteisön jäsenyyttä. Se on sukupuolitava kategoria, joka määrittää ja rajaa naisten julkista ja poliittista tilaa ja toimijuutta heteronormia uusintavan sukupuolijaon puitteissa. Samalla se sukupuoli(t/s)taa poliittista toimintaa, toimijoita, agenda ja instituutioita. Yleisödemokratian kaudella tämä politiikan sukupuolijako on osin höllyntynyt. ”Äidillis-sosiaalisen politiikan” kenttä, joksi tätä naiskansalaisille rajattua poliittista tilaa olen nimittänyt (Kuusipalo 2011), on kuitenkin edelleen hahmotettavissa vaikkapa eduskunnan valiokuntien jäsenten ja niiden puheenjohtajien sukupuolijakaumia tarkasteltaessa.

JATKOKYSYMYKSIÄ

Politiikan medioituminen, henkilöityminen, tunteistuminen ja intimisoituminen edellyttävät uudenlaista teoreettis-metodologista ajattelua politiikan feministiseen tutkimukseen. Sukupuolittuneen poliittisen edustuksen tutkimuksessa tarvitaan myös intersektionaalista tutkimusotetta. Eriarvoisuutta tuottavien erojen risteäminen näkyy esimerkiksi iän ja naiseuden välisen suhteen politisoitumisessa. Myös Talvitien haastattelut osoittavat, että tämä suhde on noussut naispolitiikkojen keskeiseksi huolenaiheeksi.

KIRJALLISUUS

- Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (2009) Johdanto. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 13–27.
- Haavio-Mannila, Elina (1979) How Women Became Political Actors. Female Candidates in Finnish Elections. *Scandinavian Political Studies* 2:4, 351–371.
- Hakala, Salli (2011) Notkistuva politiikka. Teoksessa Kantola, Anu (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 89–114.
- Holli, Anne Maria & Wass, Hanna (2009) Sukupuoli ja äänestäminen. Teoksessa Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 126–148.
- Huttunen, Taina (2012) *Pitkä tie Pohjois-Karjalasta Arkadianmäelle. Naisten edustajaehdokkuudet ja naiskansanedustajien kouliintumishistoria 1907–1999*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 47, Joensuu.
- Kuusipalo, Jaana (2011) *Sukupuolittunut poliittinen edustus Suomessa*. Acta Universitatis Tamperensis; 1614. Tampere: Tampere University Press.
- (1999) *Suomalaiset naiset politiikassa*. Teoksessa *Suomalainen nainen*. Helsinki: Otava, 55–78.
- Lähteenmäki, Maria (2006) *Naiset tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta*. Teoksessa Sulkunen, Irma,

Kansainvälisessä keskustelussa oikeistopopulismin nousu yhdistetään antifeminismiin, mikä Ruotsissa johti feministisen puolueen syntyyn. Suomessa eduskuntapuolueita johtavat nyt, yhtä puoluetta lukuun ottamatta, miehet. Onko poliittisen johtajuuden ”miehistyminen” vastaus oikeistopopulismin haasteisiin – kova kovaa vastaan?

YTT Jaana Kuusipalo toimii sukupuolentutkimuksen yliopistonlehtorina Tampereen yliopistossa. Kuusipalon tutkimusintresseihin kuuluvat poliittisen edustuksen ja eliitin sukupuolittuminen.
jaana.kuusipalo@uta.fi

- Lähteenmäki, Maria & Korppi-Tommola, Aura *Naiset eduskunnassa*. Helsinki: Edita, 84–210.
- (1990) *Naisia liikkeessä. Työläisnaisliike poliittisena ja yhteiskunnallisena liikkeenä (1918–1930)*. Helsingin yliopisto. Suomen historian lisensiaattityö.
- Niemi, Mari K. (2014) *Kaksi tietä huipulle. Media ja puoluejohtajuus Suomessa naisten noususta populismin aaltoon*. Turun yliopiston julkaisuja – Universitatis Turkuensis. Sarja – ser. C osa – tom. 385. Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Paloheimo, Heikki (2007) *Eduskuntavaalit 1907–2003*. Teoksessa Ollila, Anne & Paloheimo, Heikki *Kansanedustajan työ ja arki*. Helsinki: Edita, 174–369.
- Pesonen, Pertti, Sankiahho, Risto & Borg, Sami (1993) *Vaalikansan äänivalta*. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä. Porvoo: WSOY.
- Ruostetsaari, Ilkka (2014) *Vallan sisäpiirissä*. Tampere: Vastapaino.
- Skard, Torild & Haavio-Mannila, Elina (1983) *Naiset parlamentissa*. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina, Dahlerup, Drude, Edwards, Maud, Gudmundsdottir, Esther, Halsaa, Beatrice, Hernes, Helga Maria, Hänninen-Salmelin, Eva, Sigmundsdottir, Bergthora, Sinkkonen, Sirkka & Skard, Torild (toim.) *Keskeneräinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa*. Oslo: Pohjoismaiden ministerineuvosto, 87–129.
- Talvitie, Eveliina (2013) *Keitäs tyttö kahvia. Naisia politiikan portailla*. Helsinki: WSOY.